

Van-e még Fehéregyháza „probléma“

IV.

Milyen korból való a „cella trichora“?

Nagy Lajos dr., a „cella trichora“ feltárója, az ásátáskor talált leletek alapján az építés idejének „post quem“-jéül a 360. esztendő szabja meg Kr. után. Ez az alsó határ, amelynél régebb korban a kápolna nem épülhetett. Felső határra nem került adat.

Reszegi Lajos, Bihar vármegye alvél-tárosa, aki az Árpád-kori templomok kiváló szakértője s akinek tulajdonában mintegy 350 Árpád-kori templom alaprajza van s aki maga mintegy tizenöt, ebből a korból származott templomromot tárt már fel, tanulmányom tárgyához levélben hozzászólvá bizonyos kétkedéssel fogadta még a „cella trichora“ római kori voltát is.

„Ezideig a kérdéses ókeresztény vella trichorát sem valóságban, sem leírva nem láttam“ — írja levelében. (Csupán rövid ismertetésem és a *Magyarság*-ban megjelent képe ismeretes előtte.) „De a római építkezésnek az idoma homlokegyenest ellenkező s az ókeresztényeket sem tartom olyan nagy építészeti zseniknek, hogy egy évezreddel megelőzzék a többi nemzetek templomépítkezését, hogy egy olyan magas templomépítészeti stílust kultiváltak volna, mint azt a cella trichora idomai mutatják... Ismerünk ugyan ehhez hasonló idomu kápolnastílust, így a jáki kápolna, rábaszentmiklósi templom és a Kerekegyháza név alatt előjött templomokat, de ezek mind a XIII. század végén épültek. Az ókeresztényeknek nem lehetett és nem is volt ilyen kifejlett magas templomépítészetiük. Ők, mint a pécsi székesegyház első alapjai is mutatják, nagyon egyszerűen építkeztek... A kerek apsisok csak a XIII. században kezdtek hazánkban elterjedni és addig a legegyszerűbb záródású apsisok voltak általánosan használatban. Én szerintem, ha még az alapok meg is voltak, a XI. századbeli hazai építészeti technika tehetetlen volt arra, hogy ugyanolyan formában a magaslatot fel tudta volna építeni... Nem tudom okát adni annak, hogyha a XI. századbeli magyarok egy szép templomot impozáns apsisal láttak, akkor a királyi templomok apsisai még a XII. században is miért voltak szögletes idomuak és csak majd a XIII. században váljon az általánossá, ha ezt még a barbárnak nevezhető magyar építőművészet a X. században már ismerte. Mint mindenben, úgy az apsis-kiképzésekben is meg kellett lenni a természetes fejlődésnek, először egyszerű szögletes záródású, majd négy törtszögben, azután tört ötszögben, azután kissé egyharmad félkörben és többszörös félkörívben stb.“

Ez a szakszerű hozzászólás igen figyelemreméltó módon mutat reá Fehéregyháza műtárgyi kérdésének nem egy pontjára. Alakja miatt, a vélemény szerint, nem igen épülhetett volna a kápolna a XIII. század előtt.

Azonban a római kori ókeresztény templomépítkezés teljesen megegyező alaku háromkaréjos templomot mutat fel *Bilicén* Sibenik mellett (a volt Sebenico), a most Délszláviához tartozó Dalmáciában. Ez azonban sokszorosan nagyobb, hossza 58 méter, szélessége 34 méter. Az alaki különbség a „cella trichora“-val szemben csupán csak az, hogy ennek fő-, azaz hossz-hajója nagyon rövid, hosszúsága a teljes szélességnek egy negyede, míg amannál annak hossza megegyezik a teljes szélességgel. Ugy, hogy a bilicei templomnál tisztán kialakult a kép, hogy a négyzetből ivel ki három irányban a félkör alakú három apsis s az egymással szemben álló két félkör tulajdonkép kereszt-hajó.

A pécsi ókeresztény cubiculum felső sírkápolnája, minden egyező analagonok alapján való rekonstruálása is félkör alakú apsiszal zárul. (Vö. mindkettőre: Einar Dyggve. Ein christliches Heroon aus Pannonia inferior. Pannonia. 1933.)

Semmi kétség nem maradhat fenn: egy építészeti kor és egy építészeti kultúra hozta létre mindhármukat. S a cella trichora ókeresztény eredete kétséges nem lehet.

De neur pusztult-e el az ókeresztény

épitmény a népvándorlás fergetegeiben és mi már csak az alapjait találtuk meg és a magyar középkor abból semmit sem láthatott?

Mikor pusztult el „cella trichora“?

Itt kapcsolódik újlag igen érdekes bizonyító erővel Reszegi fejtegetései annak az igazolására — amit aztán más adatok ki egészítenek —, hogy ugyanazt a római kori építményt kellett hogy látták Anonymustól Mátyás király koráig az összes szemtanuk. Nem oszthatjuk azt a merev felfogást, hogy a mi építőművészetünk a honfoglalás korától a legprimitívebb építési módtól kiindulva önmagától kellett, hogy fejlődjen a XIII. századi magasabbfejlettségű kiviteli módig. Mert hiszen idegenből érkezett művészek ezt a vélt elszigeteltséget sok esetben áttörték. De éppen az a körülmény, hogy a műveltség fejlődésével és az építőművészeti stílusok megismerésében való előhaladáskor felismerik a legtöbb, vagy valamennyi ismertkorú hazai templomtól való különbözőséget és régebbi korbá helyezik az alapítását — bizonyítja azt, hogy az a templom még felépítményében is, dacolva az idők századaival s a népvándorlás viszontagságaival —, még felépítményében is a régi római kori építmény volt, ezeréves kora ellenére, Mátyás királysága idején.

Ne felejtsük meg róla, a római Pantheon köralaprajzával és kupolájával, ma, eredeti szerkezetében már több mint ezeréves. (Momsen: Corpus Inscriptionum Latinarum. Pars Quarta. Pannonia Inferior. p. 451.) „A Nagy Károly által állított Pannóniában elsőnek alapított és Boldog Máriának szentelt templom mellett, amelyet a magyarok Fehéregyházának hívnak, kétezer lépésnél nem messze Óbudától (találattott tudniillik a római feliratos kö.)

Anonymus korában a királyi udvar tartózkodott Óbudán is, hiszen III. Béla királyunk ott fogadta Barbarossa Frigyes német császárt. Anonymusról tudjuk, járt Óbudán, jól ismerte azt, tehát Fehéregyházát látta. Ebben a korban már felismerik, hogy Fehéregyháza régebb Szent István ko-

ránál. Sokkal régebb időre nem teheték építését, mert a magyarok megtérése előtti időkben nem képzelhetek el akkor még keresztényeket Magyarországon. S így annak építését legjobb tudásuk és belátásuk szerint a magyarok megtérése utáni időkre teszik.

Zsigmond király korában szélesebb látókörrrel, több tárgyi ismerettel, tudják már róla, hogy ez az építmény még régebb, tudnak már Nagy Károlyról és az ő korában keresztényekről és Fehéregyháza alapítását már neki tulajdonítják.

Nem az a fontos most pillanatnyilag előtűnik, hogy a valóságos alapítót helyesen állapítják-e meg, hanem az, hogy felismerik mindkét esetben, hogy nem Szent István korabeli. Miről ismerték ezt meg, ha nem a többi magyarországi templomtól való különbözőségén. Nem sulyos bizonyíték ez arra, hogy a cella trichora még felépítményében is állott és Fehéregyházával azonos?

Dehogyis Inchoffer zavarja össze 1644-ben Fehéregyházát a Nagy Károly idejében épült óbudai kápolnával, ahogy azt Bártfai Szabó állítja és dehogyis Gyöngyösi Gergely, ahogy azt Gárdonyi véli, hanem már *Justinianus Franciscus* magasrangú katona és a velenceieknek a magyar királyhoz küldött követe — aki Wekerle László megállapítása szerint 1413-ban járt Zsigmond királynál Óbudán (sajnos nem állott módomban ez az adatát az időpontra ellenőriznem) — írja, már amazoknál kétszáz évvel korábban, egy talált feliratos római köröl: „Apud templum a Carolo Magno, ut fertur, primum in Pannonia conditum et beatae Mariae dedicatum, quod Hungari Albam ecclesiam vocant non longius a Buda quam II. milibus passuum.“ (Momsen: Corpus Inscriptionum Latinarum. Pars Quarta. Pannonia Inferior. p. 451.) „A Nagy Károly által állított Pannóniában elsőnek alapított és Boldog Máriának szentelt templom mellett, amelyet a magyarok Fehéregyházának hívnak, kétezer lépésnél nem messze Óbudától (találattott tudniillik a római feliratos kö.)

12 havi részletre

kaphat világhírű

HIS MASTERS VOICE

gramofont

és lemezeket.

The Gramophone Comp. Ltd.

magyarországi vezérképviseletége

IV., Kossuth Lajos-utca 8.

Telefon: 18-63-07

Mátyás király IV. Sixtus pápához irt levelében, 1480-ban, a megtérés idejére teszi Fehéregyháza alapítását, de most már nem tudhatjuk melyik megtérést érti: „que vultatis opinione celebris prima enim ante omnes alias in ipso conversionis exortu fundata traditur“ (Fraknoi: Mátyás király levelei. Vatikáni Magyar Okirattár. A Veszprémi Püspökség Római Oklevéltára) „amely ősiségéről híres, állítólag valamennyi közül elsőnek, a megtérés idejében alapult.“

Nagy Károly építtette-e Fehéregyházát?

Bonfini már Nagy Károlyról írja: „Paucis post diebus (Carolus) in extrema parte urbis sub monte, divae Genitricis Mariae templum statuit: quo devotissime finitimi undique tempestate nostra populi, supplicatum confluent, et Albae Mariae sacellum primum Christianis in Ungaria nominibus dicatum appellant: idque lapis adhuc indicat excisus.“ (Pozsony. 1744. Dec. I. Lib. IX. p. 110—111.) „Pár nappal később (Nagy Károly) a város legvégén, a hegy alatt Isten Anyjának, Máriának, templomát alapított: ahová a legközelebbi ájtatos szomszédok még a mai időkig is zarándokolnak és Fehér Mária kápolnácskáját a keresztények Istenének szentelt legelső templomnak

39.-

18.50

39.-

Bridgeruha
műselyemmarokéból
színes himzésdísszel,
tavaszi színekben — 18.50

Divatkabát
fiatalos modern
fazonban, gondos
kidolgozásban és kivitelben,
végig más. krepdesinbóléssel.
39.-
a II. emeleten

Tavaszi öltöny
gyapjuszövetből
nagy színválasztékban,
(1 kabát és 1 hosszú vagy 1 sportnadrág,
mellény nélkül) — 39.-

Raglán
selymfényű gabardenből,
zöld és drapp árnyalatokban — 52.-
az I. emeleten

A TAVASZ NÉGY SLÁGERE
ÁRUHÁZUNK KÉT OSZTÁLYÁN

MAGYAR DIVATCSARNOK
RÁKÓCZI-ÚT 72-74